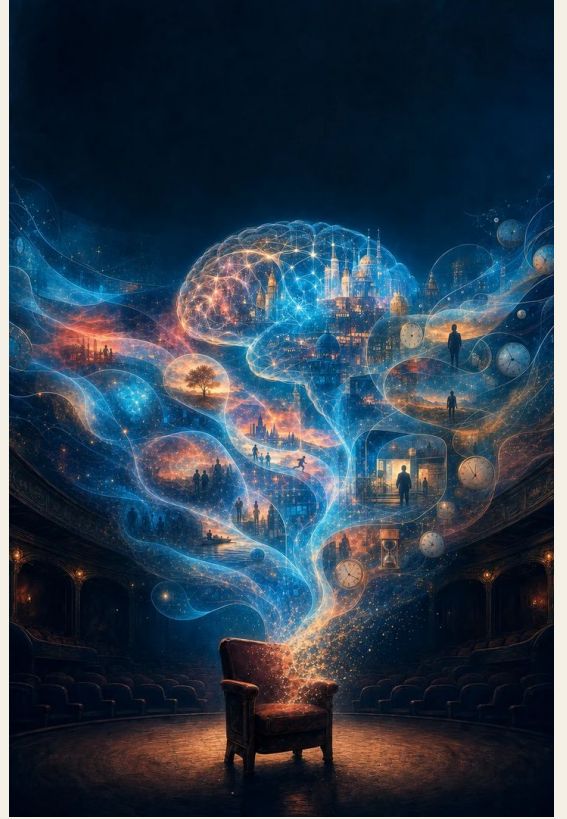

DANIEL DENNETT

Bilincin Açıklaması

27 sayfalık görselleştirilmiş geniş özet

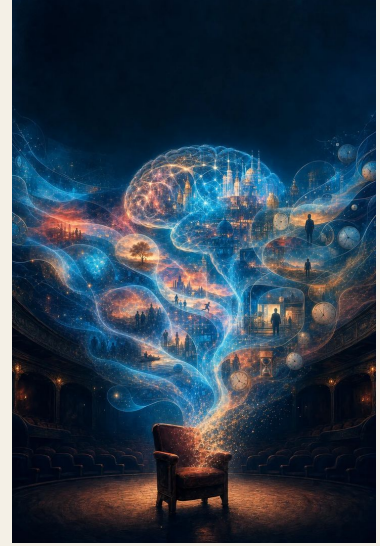
16 özgün bölüm gravürü · Gündelik örnekler
Ana fikirler · Eleştiriler · Akılda kalan sahneler

Özgün eserin yerini tutmayan açıklamalı okuma rehberi

OKUMAYA BAŞLAMADAN ÖNCE

Bu rehberin pusulası

Gözleriniz açıkken sanki kafanızın içinde kesintisiz bir film oynar. Peki bu filmi kim izler? Cevabınız 'beyindeki ben' olursa o küçük benin içinde filmi izleyen bir başka seyirci gerekecek ve koridor sonsuza uzayacaktır.

Bu kitap nasıl okunmalı?

Beynin içinde görüntüleri izleyen küçük bir seyirci bulunmadığını; bilinçli deneyimin birçok işleme akışının rekabetinden, belleğinden ve anlatısından doğduğunu savunan kışkırtıcı zihin felsefesi kitabı.

Dennett düşünce deneyleri, psikoloji bulguları ve bilgisayar benzetmeleri arasında hızla dolaşır. Onun 'kurgu' sözcüğü sahte demek değildir; para veya bir şirket gibi, dağınık süreçlerden doğup gerçek etkiler yaratan bir örüntüyü anlatır.

Bu rehberde beynin karanlık salonundaki hayali perdeyi söküp görme, bellek, dil ve dikkat işlerinin farklı zamanlarda nasıl birleştiğine bakacağız. Kitabın gücü kadar ona yöneltilen 'deneyimi açıkladın mı, yok saydın mı?' itirazını da koruyacağız.

KULLANIM ÖNERİSİ

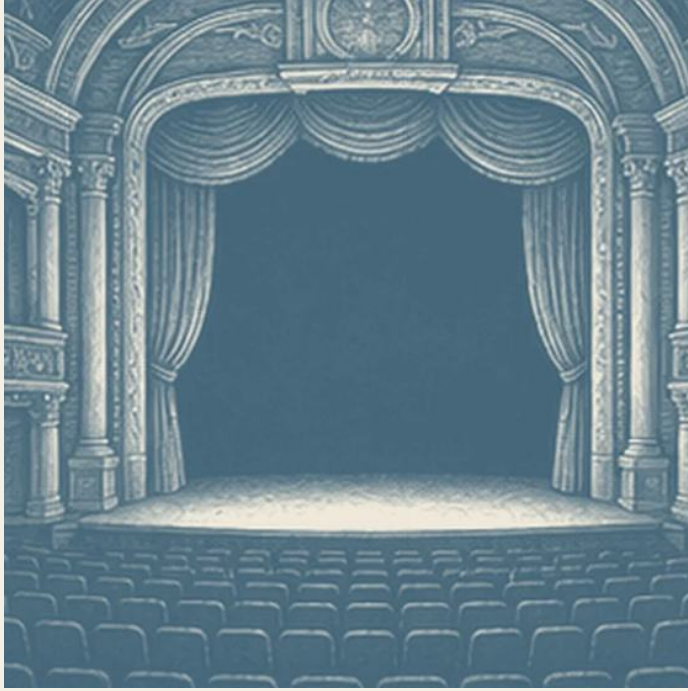
Bir oturuşta bitirmek zorunda değilsiniz; her gravür bir sonraki durak için hafıza kancasıdır.

YOL HARİTASI

21 durakta kitabın bütünü

01	Bu kitap nasıl okunmalı?	12	Zamanın tek bir şimdi noktası yok
02	Beyindeki hayali tiyatro	13	Qualia: Kırmızının kırmızılığı
03	Homunculus koridoru	14	Sezgi pompaları
04	Heterofenomenoloji: Anlatıyı ciddiye almak	15	Dil ve memler zihni yeniden kurar
05	Kör görme şaşkınlığı	16	Açıklama mı, ortadan kaldırma mı?
06	Beyin boşlukları nasıl tamamlar?	17	Yapay zekâ aynasında bilinç
07	Çoklu taslaklar modeli	18	Kitabın kolay yanlış anlaşılacağı yer
08	Orwellci mi Stalinci mi?	19	Kitap hakkında süren tartışma
09	Şöhret kazanmak bilinç olmak mı?	20	Bugüne taşınan üç soru
10	Zihin bir sanal makine gibi	21	Bir cümlede kitabın özü
11	Benliğin anlatı ağırlık merkezi		

Beyindeki hayali tiyatro

Dennett Kartezyen tiyatro adını verdiği, bütün duyuların tek merkezde birleşip iç seyirciye sunulduğu modeli reddeder. Yazar böylece tekil olayı daha geniş bir düzenin işareti olarak okumayı önerir.

Kamera görüntüsü kontrol odasındaki ekrana gelir; fakat beyinde ekrana bakan ayrı bir görevli varsaymak görevlinin beyinde yeni ekran sorusunu doğurur. Bu olayın tersini hayal etmek, hangi ayrıntının zorunlu hangisinin değişebilir olduğunu anlamayı kolaylaştırır.

Tek merkez olmaması beynin bölgeleri arasında koordinasyon bulunmadığı anlamına gelmez. Sonraki araştırmalar ayrıntıları değiştirebilir, fakat iyi soru yeni bilgilerle yeniden sınanabildiği için yaşamayı sürdürür.

Bir zihin açıklaması duyduğunuzda sonunda işi yapan isimsiz bir 'iç ben' bırakıp bırakmadığını kontrol etmek iyi bir testtir. Bir iddia fazla rahatlatıcı geliyorsa onu yanlışlayabilecek sahneyi düşünmek, fikri daha sağlam kullanmayı sağlar.

Homunculus koridoru

Algıyı açıklamak için kafanın içine anlayan küçük insan koymak, açıklanması gereken yeteneği yalnızca daha küçük kutuya taşır. Bu nokta kaçırılırsa bölüm kolayca bir slogana dönüşür; görülürse kitabın geri kalanı yerine oturur.

Robotun gördüğünü 'içindeki operatör görüntüyü anlar' diye açıklarsanız operatörün nasıl anladığı hâlâ cevapsızdır. Olayı yaşayan kişi bütün düzeni görmese bile düzen onun seçeneklerini sessizce daraltır ya da genişletir.

Beyindeki alt sistemlere basit görevler vermek her zaman homunculus hatası değildir; görevler giderek daha mekanik adımlara ayrılabilirse açıklama ilerler. Betimleme ile onay aynı şey değildir: Bir düzenin nasıl çalıştığını anlatmak onun doğru olduğunu söylemez.

Karmaşık bir işi 'sistem karar verdi' diye kapatmak yerine kararın hangi ölçülebilir alt adımlarla üretildiğini sormak gerekir. İşyerinde ya da evde kişiyi suçlamadan önce davranışı üreten koşulu değiştirmek daha öğretici bir deney olabilir.

Kavramı gerçek bir karara uyguladığımızda, "Homunculus koridoru" ile Bilincin Açıklaması kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Heterofenomenoloji: Anlatıyı ciddiye almak

Dennett kişinin deneyim raporlarını tartışılmaz iç fotoğraf değil, açıklanması gereken samimi veriler olarak toplamayı önerir. Bu yüzden iddia bir sonuç cümlesi değil, örnekleri dikkatle okumak için kullanılan bir mercek gibi çalışır.

Denek ekranda yeşil parıltı gördüğünü söyler; araştırmacı onu yalancılıkla suçlamaz ama dış dünyada veya beyinde gerçekten yeşil nesne bulunduğunu da peşinen kabul etmez. Koşullardan yalnız biri değiştiğinde sonucun da değişebilmesi, burada kaderden değil ilişkiden söz edildiğini gösterir.

Birinci kişi anlatısını yalnız üçüncü kişi ölçümüne indirgemek acı ve anlamın yaşanan boyutunu eksik bırakabilir. Sonraki araştırmalar ayrıntıları değiştirebilir, fakat iyi soru yeni bilgilerle yeniden sınanabildiği için yaşamayı sürdürür.

Bir anlaşmazlıkta kişinin 'ne oldu' cümlesiyle 'bunu nasıl yaşadım' cümlesini ayırmak, iki veriyi de korur. Bu fikir hazır reçete sunmaz; fakat kararın gizli varsayımını görünür kılarak seçenekleri dürüstçe tartmayı sağlar.

Kör görme şaşkınlığı

Kör görme vakaları kişinin görmediğini söylediği alandaki bazı nesnelere doğru tahminde bulunabildiğini ve görsel işlemenin bilinçten fazla katmanı olduğunu gösterir. Yazar böylece tekil olayı daha geniş bir düzenin işareti olarak okumayı önerir.

Hasta sol tarafta hiçbir şey görmediğini söylerken çizginin yatay mı dikey mi olduğunu şanstın daha iyi seçebilir. Aynı kişileri başka kuralların içine koyduğumuzda davranışın değişmesi, açıklamanın nerede aranacağını gösterir.

Bu vakalar sıradan görmenin bütünüyle bilinçsiz olduğunu değil, tek görsel yeti sandığımız şeyin ayrılabilmesini gösterir. Kitabın yazıldığı dönem ve seçtiği dil hesaba katılmadan yapılan okuma, güçlü kavramı kolayca dogmaya çevirebilir.

Bir beceriyi yapabilmek ile onu nasıl yaptığını anlatabilmek arasındaki farkı araba kullanırken fark etmek mümkündür. Gündelik hayata taşınacak soru şudur: Bu düzen değişse kimin seçeneği artar, kimin alışkanlığı bozulurdu?

Bölümün görünmeyen ikinci katında, “Kör görme şaşkınlığı” ile Bilincin Açıklaması kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınılanabilecek düşünme aracına dönüşür.

OKUMA EŞİĞİ 1 / 3

İlk bağlantılar artık görünür

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

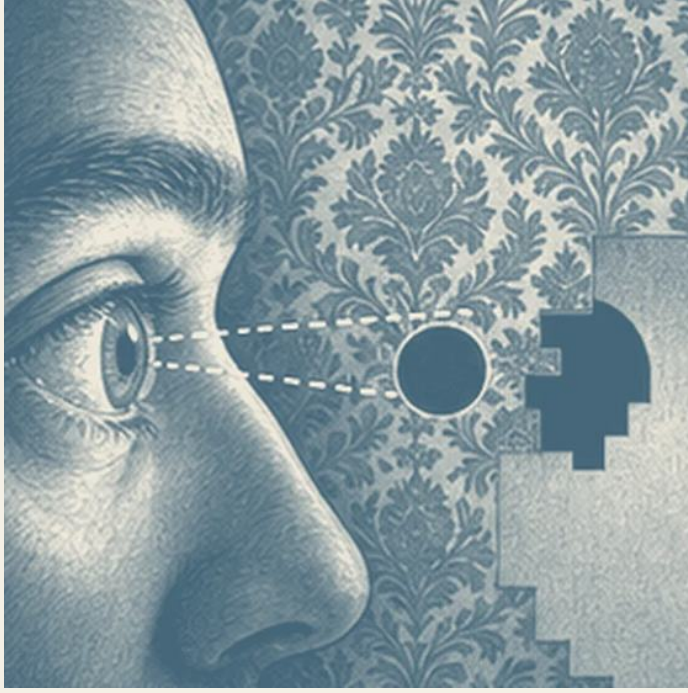
- Beyindeki hayali tiyatro
- Homunculus koridoru
- Heterofenomenoloji: Anlatıyı ciddiye almak
- Kör görme şaşkınlığı

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Beyin boşlukları nasıl tamamlar?
- Çoklu taslaklar modeli
- Orwellci mi Stalinci mi?
- Şöhret kazanmak bilinç olmak mı?

Bağlantı sorusu: “Beyindeki hayali tiyatro” ile “Kör görme şaşkınlığı” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Beyin boşlukları nasıl tamamlar?” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Beyin boşlukları nasıl tamamlar?

Gözdeki kör nokta ve hızlı bakışlar kesintili veri üretse de deneyimimiz düzgün görünür; Dennett her ayrıntının içeride boyanmış olması gerekmediğini söyler. Mesele sözcüğün tanımından çok, tanımın hangi eski alışkanlığı görmemizi sağladığıdır.

Duvar kâğıdına bir an bakıp her çiçeği gördüğünüzü sanırsınız, oysa sorulduğunda kenardaki desenin rengini söyleyemezsiniz. Sahneyi yavaşlatarak baktığımızda karar sandığımız şeyin öncesinde biriken birçok küçük etki fark edilir.

Beynin hiçbir temsil kurmadığı sonucu fazla güçlüdür; tahmin ve görsel bellek değişen derecelerde ayrıntı taşır. Karşı örnekler iddiayı çöpe atmak yerine hangi koşullarda gerçekten işe yaradığını daha açık gösterir.

Bir görüntüye beş saniye bakıp gözünüzü kapatarak ayrıntıları yazmak, zenginlik hissiyle erişilebilir bilginin farkını gösterir. Gündelik hayata taşınacak soru şudur: Bu düzen değişse kimin seçeneği artar, kimin alışkanlığı bozulurdu?

Çoklu taslaklar modeli

Bilinç tek yerde son baskısı yapılan gazete değil, beynin farklı bölgelerinde sürekli düzeltilen ve davranışa farklı yollardan etki eden birçok taslak gibidir. Bölümün asıl sorusu, görünen sonuçtan önce hangi koşulların kurulmuş olduğudur.

Kalabalıkta duyulan adınız dikkat taslağını öne çıkarır; birkaç saniye önce fark etmediğiniz konuşma birden belleğe ve cevaba bağlanır. Aynı sahneye başka bir kişinin gözünden bakmak, açıklamanın sakladığı güç ve maliyet farkını ortaya çıkarabilir.

Taslak benzetmesi kesin sınır haritası değildir; mekanizmayı araştırmak için çerçeve sunar. Yazarın görmediği deneyimler ve dışarıda bıraktığı kişiler, kavramın sınırını anlamak için ayrıca dinlenmelidir.

Bir kararın tek bir anda doğduğunu varsaymak yerine seçenek, beden tepkisi, hatırlama ve söze dökülme zamanlarını ayırmak yararlıdır. Bölümün bugüne bıraktığı görev, tek bir doğru cevap ezberlemek değil, yanlış kurulmuş soruyu fark etmektir.

Orwellci mi Stalinci mi?

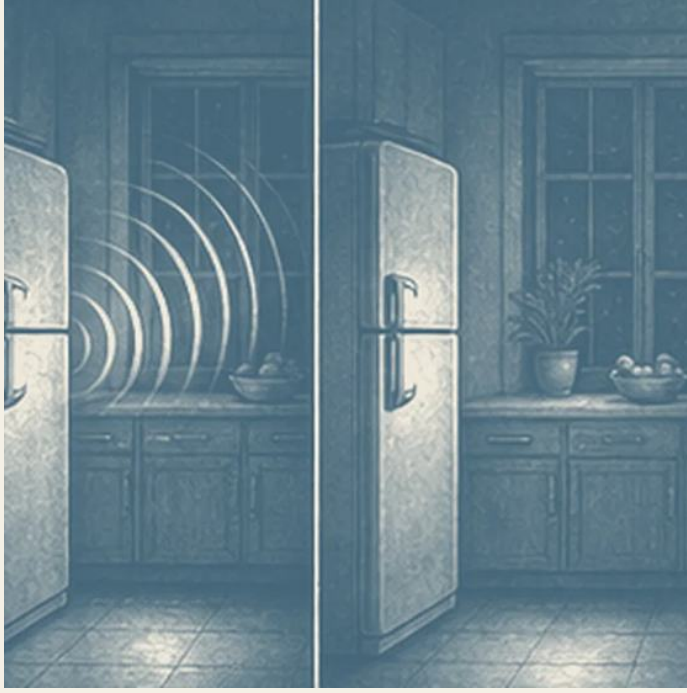
Bir algı hatasının deneyimden sonra bellekte değiştirilmesiyle, deneyimden önce sansürlenmesi arasında mutlak bir sınır çizmenin bazen anlamsız olduğunu savunur. Kavram böyle kurulunca tartışma soyut bir tanımdan çıkar ve gözlenebilir sonuçlara bağlanır.

Kısa arayla gösterilen iki ışığı hareket eden tek ışık sanmanız, beynin ikinci ışık geldikten sonra ilk anı mı değiştirdiği yoksa ilk deneyimi geç mi kurduğu sorusunu doğurur. Bu sahne, yazarın soyut düşünceyi neden sonuçları hissedilebilen gerçek bir ana bağladığını açıklar.

Deney süresinin çok kısa olması bütün bellek hatalarını aynı yapmaz; bazı olaylarda zaman sırası klinik ve hukuki olarak önemlidir. Burada kanıt, yorum ve değer yargısını birbirinden ayırmak özellikle önemlidir.

Kesin bir 'önce gördüm, sonra düşündüm' hikâyesinde ölçülebilir zaman işaretleri olmadan belleğin güvenine fazla yüklenmemek gerekir. Gündelik hayata taşınacak soru şudur: Bu düzen değişse kimin seçeneği artar, kimin alışkanlığı bozulurdu?

Şöhret kazanmak bilinç olmak mı?

Bazı içerikler beyinde yeterli etki ve süre kazanarak konuşmayı, belleği ve sonraki kararları yönlendirir; Dennett bunu merkezi ekrana çıkmadan işleyen şöhrete benzetir. Mesele sözcüğün tanımından çok, tanımın hangi eski alışkanlığı görmemizi sağladığıdır.

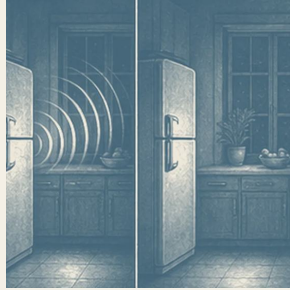
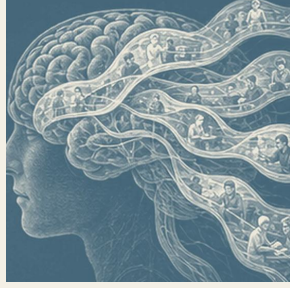
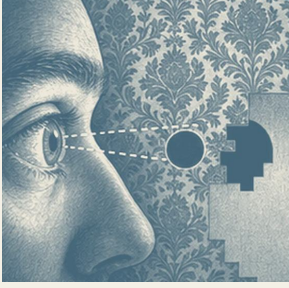
Arka plandaki buzdolabı sesi kapanınca sessizliği fark eder ve biraz önceki uğultunun dikkat alanına geç geldiğini anlarsınız. Sahnedeki şaşırtıcı sonuç tek bir kişinin niyetinden değil, küçük koşulların aynı yönde birleşmesinden doğar.

Davranışa erişim ile deneyimin nasıl hissettirdiği aynı soru olmayabilir; eleştirilerin önemli bölümü burada doğar. Betimleme ile onay aynı şey değildir: Bir düzenin nasıl çalıştığını anlatmak onun doğru olduğunu söylemez.

Bir düşüncenin zihinde bulunmasıyla eylemi yönetecek kadar tekrar edilip paylaşılması arasındaki eşiği günlük notlarda izleyebilirsiniz. Bir iddia fazla rahatlatıcı geliyorsa onu yanlışlayabilecek sahneyi düşünmek, fikri daha sağlam kullanmayı sağlar.

OKUMA EŞİĞİ 2 / 3

Ayrıntılardan büyük resme

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

- Beyin boşlukları nasıl tamamlar?
- Çoklu taslaklar modeli
- Orwellci mi Stalinci mi?
- Şöhret kazanmak bilinç olmak mı?

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Zihin bir sanal makine gibi
- Benliğin anlatı ağırlık merkezi
- Zamanın tek bir şimdi noktası yok
- Qualia: Kırmızının kırmızılığı

Bağlantı sorusu: “Beyin boşlukları nasıl tamamlar?” ile “Şöhret kazanmak bilinç olmak mı?” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Zihin bir sanal makine gibi” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Zihin bir sanal makine gibi

Beynin fiziksel işlemleri üzerinde dil ve öğrenmeyle kurulan zihinsel düzeni, aynı donanımda çalışan sanal makineye benzetir. Yazarın itirazı kişilere değil, kişilerin davranışını anlaşılır kılan yerleşmiş açıklama biçiminedir.

Aynı dizüstü bilgisayar not defteri, satranç tahtası veya görüntülü görüşme aygıtı olur; fizik aynı kalırken örgütlenen iş farklılaşır. Bu sahne, yazarın soyut düşünceyi neden sonuçları hissedilebilen gerçek bir ana bağladığını açıklar.

Beyin bilgisayar değildir cümlesi haklı bir uyarıdır; benzetme duygu, beden ve biyolojik gelişimin tamamını kapsamaz. Karşı örnekler iddiayı çöpe atmak yerine hangi koşullarda gerçekten işe yaradığını daha açık gösterir.

Bir beceriyi doğuştan donanım, edinilmiş kural ve kültürel araç diye üç katmanda düşünmek benzetmenin sınırını korur. Kamusal kararı değerlendirirken ortalama sonuç kadar bedeli kimin ödediğini ve kimin konuşmadığını da sormak gerekir.

Sahnedeki zamanı biraz yavaşlattığımızda, “Zihin bir sanal makine gibi” ile Bilincin Açıklaması kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Benliğin anlatı ağırlık merkezi

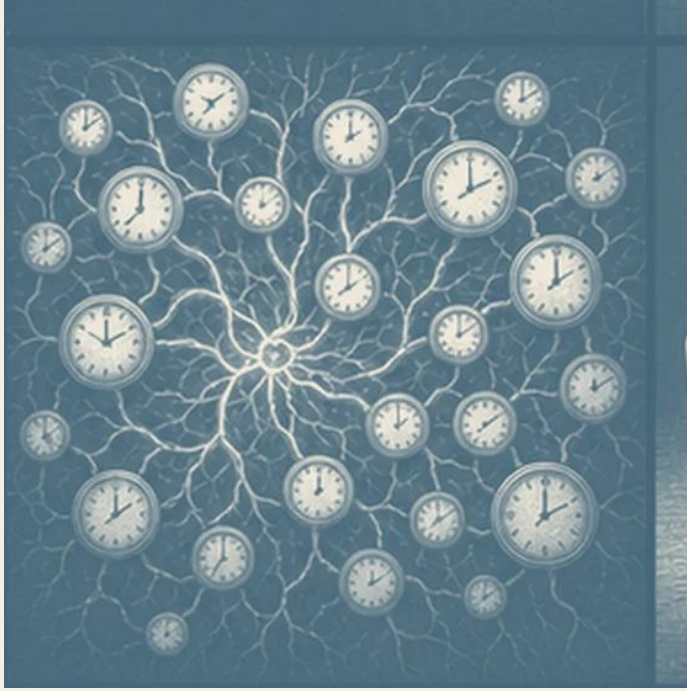
Dennett benliği beyinde bulunan küçük kaptan değil, anılar ve amaçları düzenleyen anlatısal ağırlık merkezi olarak görür. Bu nokta kaçırılırsa bölüm kolayca bir slogana dönüşür; görülürse kitabın geri kalanı yerine oturur.

Bir şirketin adresi ve çalışanları vardır ama 'şirket' tek bir masada duran madde değildir; yine de sözleşme yapar ve borçlanır. Sahneyi yavaşlatarak baktığımızda karar sandığımız şeyin öncesinde biriken birçok küçük etki fark edilir.

Anlatı benlik gerçek acıyı veya bedensel sürekliliği hayal yapmaz; kurgu örgütlenme biçimini anlatır. Açıklama olasılığı gösterir, kaçınılmaz kader ilan etmez; koşullar değişince sonuç da değişebilir.

Kendiniz hakkında sık tekrarladığınız 'ben zaten böyleyim' cümlesinin hangi olayları seçip hangilerini dışladığını yazmak dönüştürücü olabilir. Bir iddia fazla rahatlatıcı geliyorsa onu yanlışlayabilecek sahneyi düşünmek, fikri daha sağlam kullanmayı sağlar.

Zamanın tek bir şimdi noktası yok

Beyindeki sinyaller farklı hızlarda işlendiği için tüm deneyimin damgalandığı kusursuz ortak bir şimdi anı aramak yanıltıcıdır. Yazarın temel hamlesi, alışılmış açıklamanın arkasında çalışan görünmez ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

Koşucunun tabanca sesini, ayağın hareketini ve sonradan hatırladığı başlangıç anını milisaniyelik tek sıraya koymak kolay değildir. Sahnedeki şaşırtıcı sonuç tek bir kişinin niyetinden değil, küçük koşulların aynı yönde birleşmesinden doğar.

Gündelik zaman duygusunun işe yararlılığı kaybolmaz; sorun onu beynin tek noktasındaki saate çevirmektir. Yazarın güçlü tonu, olasılık ve bağlam payını yok etmez; gerçek hayat iki uç arasında birçok ara renk taşır.

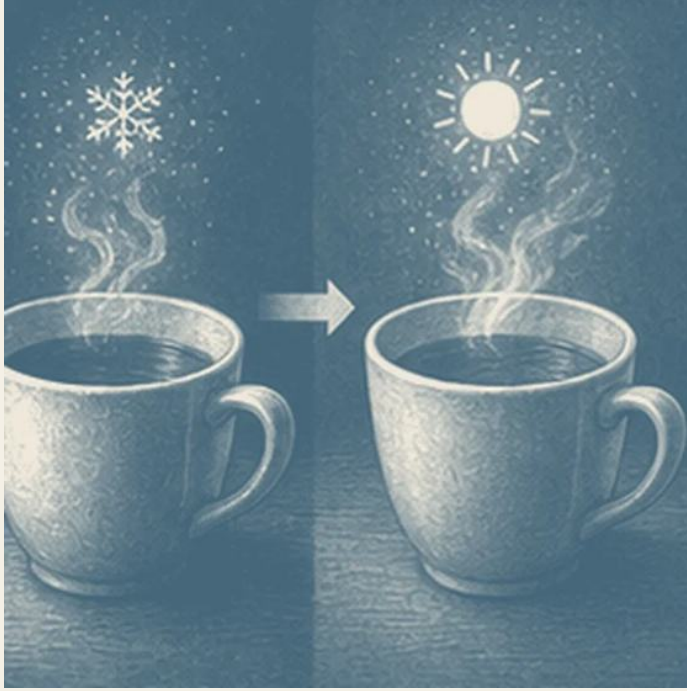
Hızlı tartışmada düşüncenin, sözün ve sonradan kurulan niyet hikâyesinin aynı an olmadığını hatırlamak acele suçlamayı azaltabilir. Bölümün bugüne bıraktığı görev, tek bir doğru cevap ezberlemek değil, yanlış kurulmuş soruyu fark etmektir.

Örneği tersinden düşündüğümüzde, “Zamanın tek bir şimdi noktası yok” ile Bilincin Açıklaması kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

DÖRDÜNCÜ KISIM · DENEYİM

13. DURAK

Qualia: Kırmızının kırmızılığı

Dennett değişmez, özel, doğrudan bilinen ve davranıştan bütünüyle bağımsız qualia paketlerinin tutarsız olduğunu düşünce deneyleriyle savunur. Yazarın temel hamlesi, alışılmış açıklamanın arkasında çalışan görünmez ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

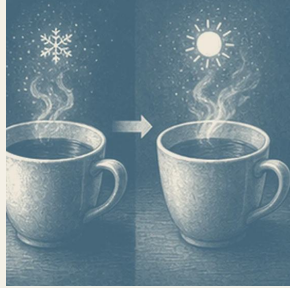
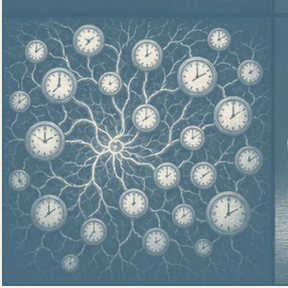
Kahve tadınız yıllar içinde değiştiğinde kahvenin tadı mı, yargınız mı yoksa eski tadın belleği mi değişmiştir sorusuna içeriden kesin cevap veremeyebilirsiniz. Gündelik ayrıntı tam da bu nedenle önemlidir: soyut düşüncenin insana ve zamana değdiği yeri açık eder.

Nitel deneyimin yanılabilir olması onun yok olduğu anlamına gelmez; birçok filozof Dennett'in hedef tanımı fazla ağır kurduğunu söyler. Bu eleştiri kitabı reddetmek değil, güçlü tarafıyla aşırı iddiası arasına görünür bir çizgi çekmektir.

Bir duyguyu tek kelimeyle mühürlemek yerine beden duyumu, düşünce, davranış isteği ve zaman içindeki değişimini ayrı yazmak yararlıdır. İşyerinde ya da evde kişiyi suçlamadan önce davranışı üreten koşulu değiştirmek daha öğretici bir deney olabilir.

OKUMA EŞİĞİ 3 / 3

Son sorulara yaklaşıırken

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

- Zihin bir sanal makine gibi
- Benliğin anlatı ağırlık merkezi
- Zamanın tek bir şimdi noktası yok
- Qualia: Kırmızının kırmızılığı

SIRADAKİ DÖRT DURAK

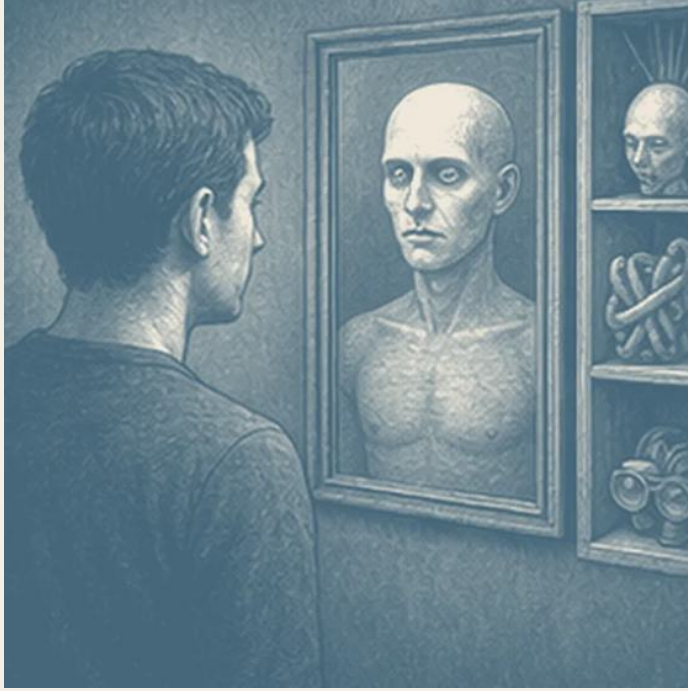
- Sezgi pompaları
- Dil ve memler zihni yeniden kurar
- Açıklama mı, ortadan kaldırma mı?
- Yapay zekâ aynasında bilinç

Bağlantı sorusu: “Zihin bir sanal makine gibi” ile “Qualia: Kırmızının kırmızılığı” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Sezgi pompaları” bu yolu nasıl değiştirebilir?

DÖRDÜNCÜ KISIM · DÜŞÜNCE DENEYİ

14. DURAK

Sezgi pompaları

Filozofların zombiler, renk bilimcisi veya ters spektrum gibi hikâyelerle sezgiyi belirli sonuca ittiğini ve ayrıntıların kontrol edilmesi gerektiğini söyler. Yazarın temel hamlesi, alışılmış açıklamanın arkasında çalışan görünmez ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

Her bakımdan sizin gibi davranan ama içinde hiçbir şey hissetmeyen kopya hayal edilir; sonra hayal edilebilirliğin mümkün oluşa kanıt sayılması istenir. Olayı yaşayan kişi bütün düzeni görmese bile düzen onun seçeneklerini sessizce daraltır ya da genişletir.

Düşünce deneyleri değersiz değildir; gizli varsayımları açık ettiğinde güçlü araçtır. Betimleme ile onay aynı şey değildir: Bir düzenin nasıl çalıştığını anlatmak onun doğru olduğunu söylemez.

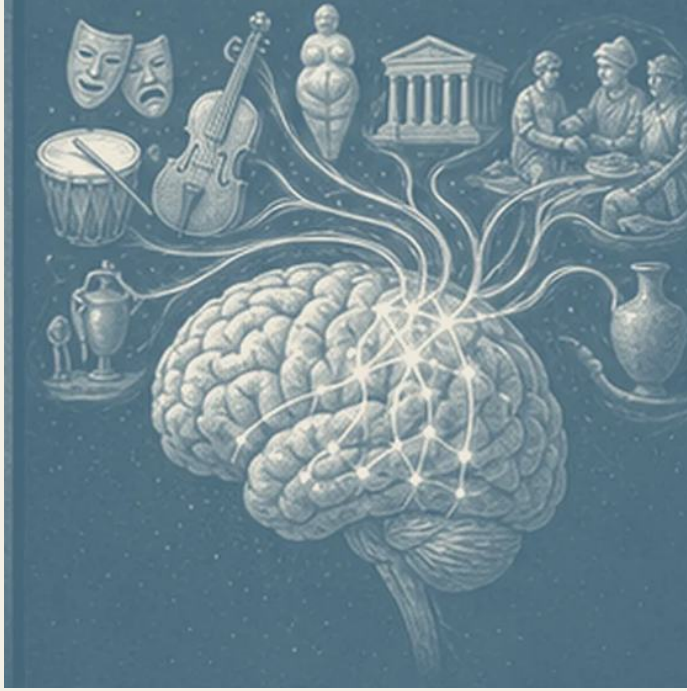
Etkileyici bir benzetmede sonucu değiştiren hikâyenin bozulacağı ayrıntıyı bulmak, sezgi pompasının düğmesini gösterir. Bir iddia fazla rahatlatıcı geliyorsa onu yanlışlayabilecek sahneyi düşünmek, fikri daha sağlam kullanmayı sağlar.

Bu bağlantıyı bir adım daha izlediğimizde, “Sezgi pompaları” ile Bilincin Açıklaması kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

BEŞİNCİ KISIM · KÜLTÜR

15. DURAK

Dil ve memler zihni yeniden kurar

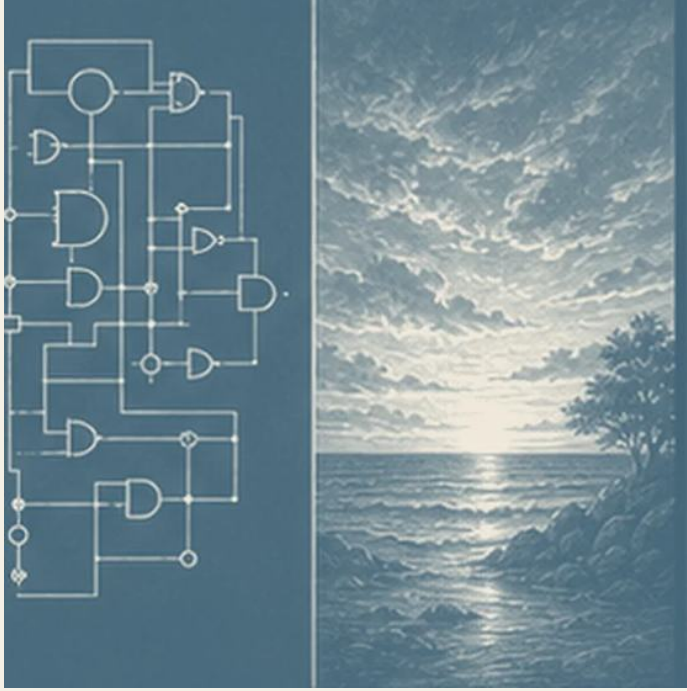
Dennett dil ve kültürel kopyaların insan beyinde kendini anlatabilen yeni denetim katmanları kurduğunu öne sürer. Bu fikir, okuru hazır hüküm vermekten alıkoyup mekanizmanın adımlarını tek tek izlemeye çağırır.

Çocuk 'yarın' sözcüğünü öğrenince bulunmayan bir günü planlayabilir; takvim bu yeteneği daha da uzağa taşır. Koşullardan yalnız biri değiştiğinde sonucun da değişebilmesi, burada kaderden değil ilişkiden söz edildiğini gösterir.

Mem benzetmesi fikirleri insanlardan bağımsız bencil mikroplar gibi görüp iktidar ve yaratıcılığı basitleştirebilir. İtirazın hedefi çoğu zaman ana soru değil, o soruya verilen cevabın gereğinden fazla genişletilmesidir.

Sık tekrarlanan bir sloganın düşünceyi hangi hazır yola soktuğunu ve alternatif cümleyi nasıl görünmez yaptığını incelemek gerekir. İşyerinde ya da evde kişiyi suçlamadan önce davranışı üreten koşulu değiştirmek daha öğretici bir deney olabilir.

Açıklama mı, ortadan kaldırma mı?

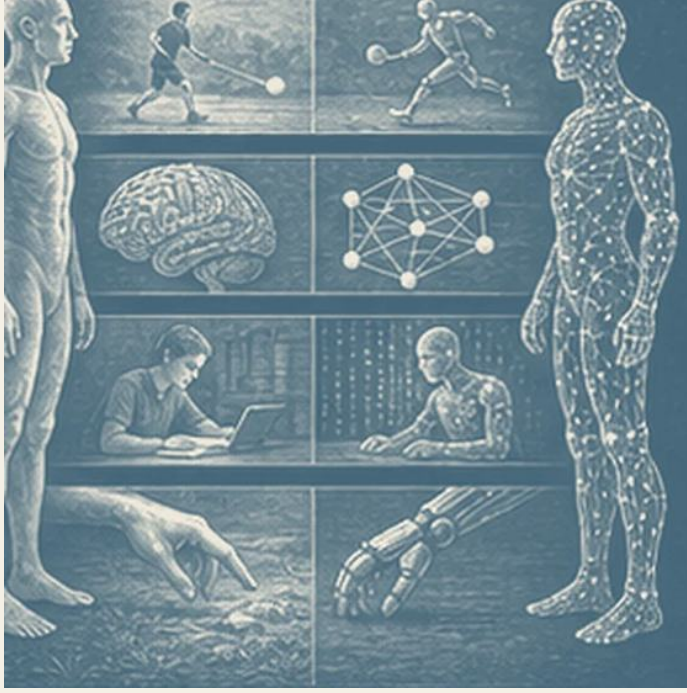
Searle, Chalmers ve başka eleştirmenler kitabın bilincin işlevlerini açıklarken deneyimin varlığını açıklanmamış bıraktığını savundu. Mesele sözcüğün tanımından çok, tanımın hangi eski alışkanlığı görmemizi sağladığıdır.

Mutfaktaki bütün elektrik devresini anlatıp sıcak çayın nasıl hissettirdiği sorusuna yalnız düğmelerden söz etmek dinleyene eksiklik duygusu verebilir. Sahnedeki şaşırtıcı sonuç tek bir kişinin niyetinden değil, küçük koşulların aynı yönde birleşmesinden doğar.

Dennett'e göre bu eksiklik, eski tiyatro sezgisinin geride bıraktığı yanılsamadır; eleştirmenlere göre ise asıl soru budur. Geçmişi bugünün birebir kopyası saymak kadar, aralarında hiçbir bağ yokmuş gibi davranmak da yanıltıcıdır.

Bir kuramı değerlendirirken hangi olguyu açıkladığı ve hangi olguyu yeniden adlandırdığı için ayrı sütun açmak tartışmayı berraklaştırır. Bir iddia fazla rahatlatıcı geliyorsa onu yanlışlayabilecek sahneyi düşünmek, fikri daha sağlam kullanmayı sağlar.

Yapay zekâ aynasında bilinç

Çoklu ve dağıtık süreçlerden akıllı davranış doğabileceği fikri, yapay zekâ tartışmalarında hem ilham hem uyarı taşır. Bu cümle kitabın tamamını açıklamaz; fakat doğru kapıyı açan anahtarın dişlerini gösterir.

Sohbet sistemi düzgün özgeçmiş anlatabilir; fakat anlatı merkezinin bulunması acı çektiğini veya öznel deneyimi olduğunu tek başına kanıtlamaz. Bu sahne, yazarın soyut düşüncüyü neden sonuçları hissedilebilen gerçek bir ana bağladığını açıklar.

İnsan bilincini yalnız konuşmaya indirgemek bedeni, duyguyu ve gelişimi; makineyi yalnız 'taklit' diye atmak gerçek yetenekleri gözden geçirir. Tek bir etkileyici örneğin bütün toplumlar ve dönemler adına konuşmasına izin vermemek gerekir.

Bir sistem için davranış, iç mimari, öğrenme geçmişi ve deneyim iddiasını birbirine karıştırmadan ayrı sorular sormak gerekir. Kavramı önce kendi davranışımızdaki küçük örnekte aramak, onu başkalarına yöneltilen kolay suçlamadan kurtarır.

SON DURAKLAR · SINIR

18. DURAK

Kitabın kolay yanlış anlaşılacağı yer

Dennett bilincin hiçbir anlamda var olmadığını söylemez. Reddettiği şey, deneyimin bütün ayrıntılarıyla tek merkezde iç seyirciye gösterilen özel bir madde veya sahne olmasıdır.

Gökkuşakı tek bir yerde tutulan nesne değildir ama gerçektir; Dennett bilinci de çok sayıda sürecin oluşturduğu gerçek bir örüntü olarak düşünür.

Bilincin Açıklaması için doğru okuma, güçlü cümleyi tek başına taşımak yerine onu destekleyen örneği ve sınırını da birlikte hatırlamaktır.

SON DURAKLAR · TARTIŞMA

19. DURAK

Kitap hakkında süren tartışma

Kitap bilişsel bilim ile zihin felsefesini geniş okur kitlesi önünde birleştiren, Kartezyen tiyatro ve çoklu taslaklar kavramlarını kalıcılaştıran dönüm noktası oldu.

En ünlü itiraz başlığın alaycı biçimde 'Bilinç Yok Sayıldı' diye okunmasıdır: Eleştirmenler işlevsel erişimin öznel hissi tüketmediğini, Dennett ise açıklanmayan artığın yanlış sezgi olduğunu savunur.

Bir esere yöneltilecek ciddi itiraz, onu otomatik olarak değersizleştirmez. Bilincin Açıklaması bugün hâlâ okunuyorsa bunun nedeni yalnız verdiği cevaplar değil, itirazların bile çevresinde dönmeye devam ettiği güçlü sorulardır.

SON DURAKLAR · BUGÜN

20. DURAK

Bugüne taşınan üç soru

İç seyirciyi nerede gizlice varsayıyorum? Deneyim raporu ile mekanizma ölçümünü nasıl birlikte korurum? Benlik hikâyem hangi işleri düzenliyor?

Kalabalık bir görsele beş saniye bakın, sonra ayrıntıları yazın; zengin görme hissi ile gerçekten hatırlayabildiğiniz bilgi arasındaki farkı gözleyin.

Bilincin Açıklaması bu soruların hemen cevaplanmasını beklemez. İyi kitap bazen yeni bir bilgi vermekten önce, doğal sandığımız bir duruma başka gözle bakmayı öğretir.

SON DURAKLAR · ÖZ**21. DURAK****Bir cümlede kitabın özü**

Bilinç beynin tek noktasında oynayan film değil; birçok işlemin farklı zamanlarda birbirini düzeltip dikkat, bellek, dil ve benlik anlatısı üzerinde etkili olmasıdır.

Akılda tutulacak son görüntü, karanlık bir tiyatronun boş koltuğu çözülürken sahne yerine birbirine bağlanan mavi, mercan ve altın renkli çoklu düşünce taslaklarının aydınlandığı bir beyin kentidir. Bu görüntü ayrıntıların yerini tutmaz; ana soruya geri dönmek için bir işaret levhasıdır.

Bilincin Açıklaması adlı özgün eseri okumak, burada sadeleştirilen yolun ritmini, kanıtlarını ve yazarın kendi sesini görmenin tek yoludur. Bu rehber kapıyı kapatmak için değil, ardındaki odanın neden ilginç olduğunu göstermek için hazırlandı.

KAYNAKLAR VE KAPSAM

Neye dayandık, nerede durduk?

- [1] Google Books - Consciousness Explained
[2] MIT Press Reader - Daniel Dennett on Consciousness

TELİF VE SORUMLULUK NOTU

Bu çalışma eğitim ve araştırma amacıyla hazırlanmış özgün bir özet ve yorum rehberidir. Kitabın cümlelerini yeniden üretmez ve özgün eserin yerini tutmaz. Sağlık ve psikoloji başlıkları genel bilgi verir; tanı, tedavi veya kişiye özel profesyonel öneri değildir.

SON CÜMLE

Bilincin Açıklaması adlı özgün eseri okumak, burada sadeleştirilen yolun ritmini, kanıtlarını ve yazarın kendi sesini görmenin tek yoludur. Bu rehber kapıyı kapatmak için değil, ardındaki odanın neden ilginç olduğunu göstermek için hazırlandı.